

**УСВОЯВАНЕ ПРАВОПИСА НА ЗВУЧНИТЕ СЪГЛАСНИ В
ТРЕТИ КЛАС
ACQUISITION OF THE SPELLING OF VOICED CONSONANTS
IN THE THIRD GRADE**

Тодорка Йорданова Иванова, магистър ПНУП, e-mail: dora.j.ivanova@abv.bg

Todorka Yordanova Ivanova, Master's degree in PPSE, e-mail: dora.j.ivanova@abv.bg

Резюме: Настоящият материал ни представя педагогически експеримент, проведен в часовете по български език и литература в трети клас.

За нуждите на планирания педагогически експеримент беше разработен критериален тест, съобразен с Държавните образователни изисквания (ДОИ) и с възможностите на учениците в трети клас. Проведе се в края на месец април - след усвояване на материала, обхващащ правописните и правоговорните умения на учениците от трети клас, свързани със звуково-буквения състав на думата.

Заложени бяха 4-ри критерия със съответните показатели към тях. В настоящия материал са описани два критерия, обективизиращи представата за нивото на усвоените знания и за правописните и правоговорните умения на учениците от наблюдавания клас.

Резултатите показаха, че целта на експеримента за повишаване нивото на знания и успеваемост на учениците е достигната, правилата за изписване на звучните съгласни в думите са овладени и успешно се прилагат при изпълнение на езиковите упражнения. Учениците, които се колебаят при един критерий, се справят по-лесно при друг, т.е. учениците, които познават звучните и беззвучните съгласни и знаят разликата между тях, ги поставят, без да правят грешки, в думи от диктовка, препис, редактиране.

Abstract: This material presents pedagogical experiment conducted in classes in Bulgarian language and literature in the third grade. For the purposes of the planned pedagogical experiment was developed a criteria test, which was consistent with State Educational Requirements (SER) and the abilities of the students in the third grade. Held at the end of April after mastering the material covering spelling and pronunciation skills of students from the third grade concerning "Sound-letter composition of the word".

4 criteria were outlined with the corresponding indicators to them. In this material are described two of them for objective insight into the level of the acquisition of the material, covering knowledge of spelling and pronunciation skills of the students from the observed class.

The results showed that the purpose of the experiment to raise the level of knowledge and success of students is reached, the rules for writing voiced consonants in words are mastered and successfully implemented in the completion

of the exercises. Students who are not sure about one criterion cope more easily with another, i.e. students who know voiced consonants and voiceless and know the difference between them, placed them without making mistakes in the words of dictation, transcription, editing.

Правописната грамотност е важна част от общата езикова култура, която е показателна за нивото на образованост на всеки човек. Още преди повече от столетие Марин Дринов отбелязва, че „Изучаването на българския език е най-първата ни национална опора”. (Ницолова, Р. и В. Радева, 1980, с.9).

Изграждането на правописната грамотност се осъществява най-вече в начален курс (първи – четвърти клас). Поставят се основите на правописа.

Именно тези причини доведоха до проучването в настоящата разработка. Тя си поставя за цел да изследва правописните постижения на ученици от трети клас, касаещи овладяване правописа на звучните съгласни.

Проведеното диагностициране даде конкретни познания за правописните умения на изследваните ученици от трети клас и от своя страна оказва положително влияние за работата им в четвърти клас, свързана с усвояването на звучните и беззвучните съгласни.

ОБУЧЕНИЕТО ПО БЪЛГАРСКИ ЕЗИК В ТРЕТИ КЛАС ЦЕЛИ:

ъ задълбочаване и обогатяване на знанията за строежа на езика, за езиковите и речевите единици, за някои правоговорни, правописни, пунктуационни и граматически норми;

ъ усъвършенстване на комуникативно-речевите умения за ориентация в комуникативната ситуация, за съобразяване с комуникативната цел и за адекватен избор на езикови средства за нейното реализиране, за конструиране на текст, за създаване на собствен текст по словесна или визуална опора;

ъ развитие на устната и писмената реч, мисленето, паметта, въображението, познавателните интереси и творческите способности на третокласниците;

ъ формиране на отношение на толерантност и уважение към културната различност и мултиетничността, приобщаване към общочовешките ценности и изграждане на самосъзнание за национална идентичност.

ПРЕДЛАГАНАТА МЕТОДИЧЕСКА СИСТЕМА ИМА СЛЕДНИТЕ ОСНОВНИ ХАРАКТЕРИСТИКИ

1. Комуникативен характер на обучението

Водещи са темите „Общуване“, „Устно общуване“, „Писмено общуване“, „Думите за учтивост при общуване“. Езиковите знания се усвояват с оглед на употребата им в речта. За целта са предвидени многообразни комуникативно-речеви задачи, които са насочени към овладяване на различни модели на речево поведение. Изгражда се основата на комуникативната компетентност.

2. Правописна насоченост

Езиковото обучение в трети клас е изцяло ориентирано към езиковата култура на ученика. Всяка тема е разработена с оглед на изучаваните правописни норми. Осигурени са възможности за системното им упражняване.

3. Достъпност

Учебното съдържание е представено съобразно с възрастовите особености на третокласниците в достъпен вид чрез представителни примери.

4. Диагностика на усвояването

Уроците завършват с тестова задача, която показва равнището на достижение при всеки ученик и е средство за контрол върху езиковото му развитие.

5. Единна структура в разработките по теми

Целта е да се усвои единен алгоритъм на действие с езиков материал.

6. Интегративност на обучението

Учебното съдържание е разработено в контекста на цялостното обучение на третокласниците. Тези характеристики на предлаганата дидактическа технология я правят ефективна и лесно приложима в училищната практика.

ЦЕЛТА на педагогическия експеримент е да се установят знанията и уменията за усвояване правописа на звучните съгласни от учениците в трети клас, като се потърсят причините за допуснатите грешки и начините за тяхното отстраняване.

ПРЕДМЕТ НА ИЗСЛЕДВАНЕТО - влиянието на знанията за звучните съгласни върху грамотността на учениците в трети клас.

Г. Бижков определя предмета на педагогическата диагностика като „теоретично изучаване и практическо провеждане на диагностичен процес като едно единно цяло от установяване на състоянието, изясняване на причините и условията му и накрая разкриване на тенденциите и перспективите в развитието на личността в резултат на педагогическото въздействие.“ [Бижков, Г., 2004]

ОБЕКТ НА ИЗСЛЕДВАНЕ - процесът на усвояването на умения за правилно писане на звучните съгласни.

КРИТЕРИИ И ПОКАЗАТЕЛИ НА ПЕДАГОГИЧЕСКИЯ ЕКСПЕРИМЕНТ

I. Умения за писане на текст под диктовка

1. *Разпознава и проверява всички думи с различен звуко-буквен състав; пише без грешки.*
2. *Заменя звучен с беззвучен съгласен в края на думата.*
3. *Заменя звучен с беззвучен съгласен под влияние на беззвучен съгласен в състава на думата.*

II. Знания за тесни и широки гласни

1. *Не греша при използване на тесни и широки гласни.*

2. *Грешни при записване на двойката А-Ъ.*
3. *Грешни при записване на двойката О-У.*
4. *Грешни при записване на двойката Е-И.*

III. Знания за обеззвучаване в абсолютно краесловие

1. *Притежава знания за проверка и не грешни при определяне на обеззвучаване в абсолютно краесловие.*

2. *Колебае се при обеззвучаване на звука Б.*
3. *Колебае се при обеззвучаване на звука В.*
4. *Колебае се при обеззвучаване на звука Г.*
5. *Колебае се при обеззвучаване на звука Д.*
6. *Колебае се при обеззвучаване на звука Ж.*
7. *Колебае се при обеззвучаване на звука З.*

IV. Знания за звуко-буквения състав на думите

1. *Определя без грешки звук и буква в думата.*
2. *Грешни при определяне звука на буквите Ю и Я.*
3. *Грешни при определяне звука на буквите Щ, ДЖ, ДЗ.*
4. *Грешни при съчетанията БО и ЙО.*

Водещ в педагогическото изследване е **МЕТОДЪТ ТЕСТИРАНЕ**.

За нуждите на планирания педагогически експеримент беше разработен тест, който е критериален и е съобразен с Държавните образователни изисквания (ДОИ) и с възможностите на учениците в трети клас.

АНАЛИЗ НА ПОЛУЧЕНИТЕ РЕЗУЛТАТИ ОТ ПРОВЕДЕНИЯ ПЕДАГОГИЧЕСКИ ЕКСПЕРИМЕНТ

За по-голяма пригледност на анализа, той се извърши по въведените критерии и показатели.

Ще се спра на два от посочените критерии, които дават яснота за нивото на успеваемост на учениците от трети клас.

КРИТЕРИЙ 1 - УМЕНИЕ ЗА ПИСАНЕ НА ТЕКСТ ПОД ДИКТОВКА

По диагностичния текст работиха 26 ученика от трети клас, както следва:

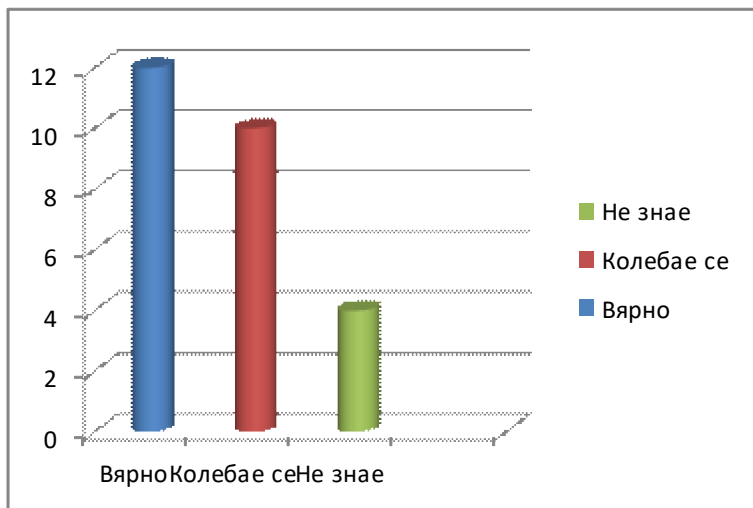
1. Поднесенят текст беше непознат за учениците. В него бяха включени думи, за които се изискват знания по изследвания проблем - думи със звучни съгласни в началото, в средата или в края на думата, чийто правопис може да бъде сгрешен.

2. Резултатите бяха обработени по посочения критерий и съответните показатели. За извършване на анализа по степента на успеваемост на учениците бе необходимо изготвяне на маркери.

В случая бяха обособени три маркера на успеваемост :

- пише вярно - справя се без грешка
- колебае се
- не знае, не се справя

Диаграма 1
Умения за писане на текст под диктовка

Видно от Диаграма 1:

- **12** ученици - **46.2 %**, се справят безгрешно с писането на непознат текст под диктовка;
- **11** ученици – **42.35 %**, се колебаят при изписването на думите със звучни съгласни;
- **3** ученици – **11.55 %**, не знаят и не могат да се справят с думите в диктовката, които съдържат звучни съгласни.

Полученият успех по първия критерий се дължи на доброто преподаване, системната работа на учителя с класа, натрупаните умения за работа с думи и текст от страна на децата, изграден правописен навик на учениците.

Формирането на навика за грамотно писане у учениците се базира на усвоена теория и правописни правила. Правописните правила регулират писането на група думи, които са обединени от нещо общо. По този начин те освобождават пишещите от необходимостта да запомнят вида на всяка дума и създават възможност, като се ръководят от правилото да пишат цели групи думи в съответствие с установените книжовни норми.

Формирането на правописния навик се облекчава и ускорява при използването на зрителна, слухова и изговорна нагледност. Когато правописното правило е предоставено на учениците за зрителна справка в процеса на упражняването, те по-лесно осмислят функционалните граници и същността на това правило, по-бързо и безпогрешно го свързват със съответната категория от думи с еднакви правописни особености. Слуховата и изговорната нагледност имат значение за справка и самоконтрол.

Повече внимание заслужават онези **11** ученици (**42.35 %**), които се колебаят при изписването на думи, в които има:

1. 1. Обеззвучаване на звучна съгласна пред беззвучна в средата на думите.

2. Озвучаване на беззвучна съгласна пред звучна в началото на думите.

3. Обеззвучаване на звучна съгласна в края на думите.

4. Озвучаване на беззвучните съгласни пред звучни в средата на думите.

В последния случай се срещат по-рядко колебания и грешки.

Ученик Х проявява колебания при два от четирите посочените случаи, а именно при:

1. Обеззвучаване на звучна съгласна пред беззвучна в средата на думите.

2. Озвучаване на беззвучна съгласна пред звучна в началото на думите.

При ученикът У колебанията се наблюдават в думи, при които има :

1. Озвучаване на беззвучна съгласна пред звучна в началото на думите.

2. Обеззвучаване на звучна съгласна в края на думите.

3. Озвучаване на беззвучна съгласна пред звучна в средата на думите.

Най-често срещаните грешки при изписването на думите с характерни особености са именно в посочените случаи.

За отстраняване на тези пропуски могат да бъдат приложени следните методически задачи:

· Открий звука.

· Избери правилния съгласен звук. Допълни пропуснатите гласни.

Препиши текста. Направи проверка.

· Препис на диктовка.

· Открий грешките на думите в текста, редактирай, препиши ги вярно в тетрадката.

· Напишете текст(по избор). Оцветете буквите, при които може да се сгреша. Извадете ги от текста, направете проверка. Сравнете с правописния речник. Съставете изречения с някои от тях по избор.

· Направи проверка на правописа на думите и зачертай грешната буква.

· Коя съгласна ще изберете, за да напишете вярно думите.

· Подчертай правилно изписаните думи и т.н.

Трима от учениците или **11,55 %** не се справят при писането на текст под диктовка. Това се дължи на факта, че те често боледуват и това налага отсъствието им от училище.

При тях се налага индивидуална работа както в часа, така и извън него:

- Насочване на вниманието на детето при слушане, изговаряне, изписване на думите с особености.

- Използване на методически задачи за преодоляване на пропуските; поставяне и решаване задачи за формиране на правописния

навик на децата. Отборната работа в класа също може да даде шанс на тези деца да преодолеят пропуските си - чрез стимулиране на знаещите и можещите и на тези които не знаят, но искат, могат и ще се научат.

- Допълнителна работа след часовете в дните, посочени за консултации, където всяко дете ще получи помощ за решаване на съответния проблем, без да се създава чувство у него, че има някакъв пропуск, а само нужда от допълнителна работа и обяснение.

Разсъжденията при писане първоначално са разгърнати, широко онагледени и пряко ръководени от учителя. Постепенно, в резултат от практикуването на правилото, разсъждението се съкращава и минава в умствен план.

Правилото се осмисля, когато упражняването върху него се извършва така, че да се осъзнаят условията, при които се проявява дадена правописна закономерност.

Това означава:

- да се разпознава правописният случай;
- да се избира необходимата буква въз основа на всички съществени признаци, с които този случай се характеризира.

За окончателно формиран правописен навик можем да говорим тогава, когато писането се извършва автоматично правилно вследствие придобитата в процеса на многократното практикуване способност да се съотнася всеки отделен случай на дума с правописна особеност със съответното правило.

КРИТЕРИЙ 3 - ЗНАНИЯ ЗА ОБЕЗЗВУЧАВАНЕ В АБСОЛЮТНО КРАЕСЛОВИЕ

Условието на поставената задача бе:

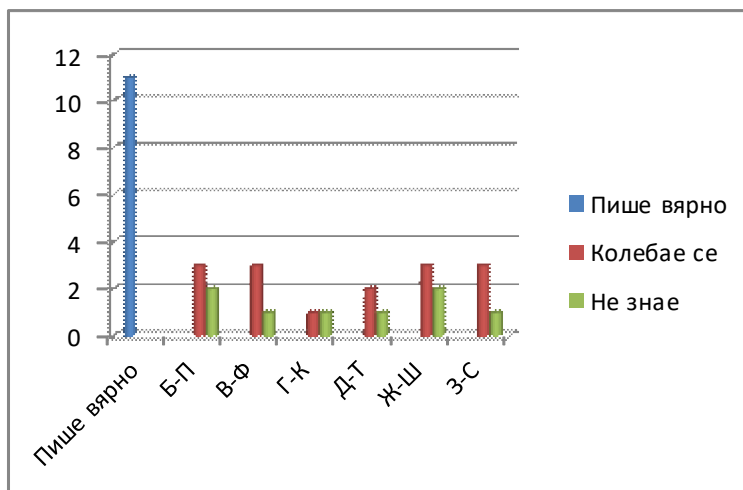
1. Да се подредят съгласните звукове по двойки (звучни - беззвучни).
2. Да се допишат липсващите съгласни в думите.
3. Да се направи проверка на думите.

Целта ѝ - да се установи има ли пропуски и, ако има такива, да се предприемат необходимите мерки за тяхното преодоляване.

Получените резултатите бяха обработени по посочените показатели. За извършване на анализ по степента на знанията на учениците бяха поставени маркери, които да са водещи при диагностицирането:

- пише вярно
- колебае се
- не знае

Диаграма 2

Знания за обеззвучаване в абсолютно краесловие

Видно от диаграма 2 (изработена по таблица 2):

- 12 ученици – 46.20 %, притежават знания за проверка и не грешат при определяне **на** обеззвучаване в абсолютно краесловие;
- 3 ученици – 11.5 %, се колебаят при обеззвучаване на звучната съгласна **Б**;
- 2 ученици – 7.7%, не знаят, не се справят при определянето на беззвучната съгласна **П**;
- 3 ученици – 11.5 %, се колебаят при обеззвучаване на звучната съгласна **В**;
- 1 ученик – 3.85 %, не знае, не се справя при определянето на беззвучната съгласна **Ф**;
- 1 ученик – 3.85 %, се колебае при обеззвучаване на звучната съгласна **Г**;
- 1 ученик – 3.85 %, не знае, не се справя при определянето на беззвучната съгласна **Ж**;
- 2 ученици – 7.7 %, се колебаят при обеззвучаване на звучната съгласна **Д**;
- 1 ученик – 3.85 %, не знае, не се справя при определянето на беззвучната съгласна **Т**;
- 3 ученици – 11.5 %, се колебаят при обеззвучаване на звучната съгласна **Ш**;
- 2 ученици – 7.7%, не знаят, не се справят при определянето на беззвучната съгласна **С**;
- 3 ученици – 11.5 %, се колебаят при обеззвучаване на звучната съгласна **З**;
- 1 ученик – 3.85 %, не знае, не се справя при определянето на беззвучната съгласна **С**.

Процентът на успеваемост се колебае при учениците, тъй като някои от тях допускат грешки по няколко показателя.

От направения анализ се вижда, че процентът на учениците, които се справят и не грешат при определянето на обеззвучаване в абсолютно краесловие, е **42.35 %**, което е по-малко от средното за класа.

Най-висок е процентът на колебание при обеззвучаването на звучните съгласни **Б, В, Ж, З - 46,2%** (12 деца, по 3 деца на група), следван от колебания при обеззвучаването на Д – **7.7%** или 2 деца.

Процентът на незнаещите деца е най-висок при двойките съгласни **Б-П и Ж-С**, това са общо четири деца – **15.4 %**. При останалите двойки съгласни учениците, които са допуснали грешка, са единици, т.е. общо четири деца - **15.4 %**.

· Процентът на учениците, които се справят и не грешат при определянето на обеззвучаване в абсолютно краесловие, е **42.35 %**.

· Общият процент на колебаещите се деца в класа е **53,9 %**.

· Общият процент на незнаещите деца в класа е **30.8 %**.

Посочените резултати показват, че вниманието на учителя трябва да бъде насочено към дейности с целия клас.

За да се отстранят пропуските и да се повиши нивото на успеваемост в класа, учителят трябва да работи с всички ученици в следните насоки:

· да умеят да разграничават звучните и беззвучните съгласни в техните корелативни противопоставяния;

· да могат да правят разлика между изговор и правопис на звучните съгласни пред беззвучните;

· да пишат правилно звучните съгласни пред беззвучните;

· да проверяват правописа на съгласните в края на думата.

Вниманието на третокласниците да се насочва към съдържанието на текста, при което правилното писане се явява съпътстваща дейност. Целта е да се автоматизират правописните умения и да се утвърди основният мотив на правописното обучение: „Уча правопис, за да се разбирам добре с другите, когато общувам с тях в писмена форма.“

Могат да се използват следните методически задачи:

· Комуникативно-речева задача, в която учениците да допълнят пропуснатите букви, като решат съответните правописни задачи, свързани със съгласните звукове.

· Подбор и записване на думите за проверка на подчертаните думи. Препис на текста.

· Избиране на правилния съгласен звук и записване на съответната буква. Допълване на пропуснатите съгласни. Препис на текста.

· Диктовка. Проверка на сгрешените думи в правописния речник.

Препис в тетрадките.

· Редактиране на текст, като се поставят правилните букви на съгласните след направена проверка. Препис на редактирания текст.

Като обобщение мога да кажа, че учебната програма по български език за трети клас, касаеща звуко-буквения състав на думата, е реализирана в съответните часове. Постигнати са много добри и отлични резултати. Целта, която беше поставена с педагогическия експеримент, е осъществена.

ИЗВОДИ

1. Правописната грамотност по педагогическия проблем „Усвояване правописа на звучните съгласни в трети клас” е на много добро ниво;

2. Анализът на резултатите показва, че постиженията на диагностицираните третокласници по отношение на знанията им за звучни и беззвучни съгласни и за звуко-буквения състав на думата, са в съответствие с ДОО

3. Основните умения за правописа на звучните и съгласни не са формирани у всички ученици.

4. Учениците, които познават звучните и беззвучните съгласни и знаят разликата между тях, ги поставят без грешки при писане на думите в диктовка, препис, редактиране.

5. Работата по подобряване на уменията за правописа на звучните съгласни продължава и в следващите класове, като тя трябва да бъде насочена към търсене на вариативност в използването на различните техники.

ЛИТЕРАТУРА

1. АНДРЕЙЧИН. Л. Правопис и правописна култура. Особенности и развитие на българския правопис. – В: Въпроси на българския правопис. С., 1973.

2. АРИЕ, Ж. Грешките – средство за овладяване на правописа. – Начално образование, 1990, кн. 3.

3. БИЖКОВ, Г. Теория и методика на дидактическите тестове. С., 1992.

4. БОЯДЖИЕВ, Т., И. КУЦАРОВ, Й. ПЕНЧЕВ. СЪВРЕМЕНЕН БЪЛГАРСКИ ЕЗИК – Фонетика, Лексикология, Словообразуване, Морфология, Синтаксис. С.: Петър Берон, 1999

5. БОЯДЖИЕВ, Т., Д. ТИЛКОВ. Фонетика на българския книжовен език. Велико Търново: 1999

6. ВАСЕВА, М. Формиране на правописни умения и навици. С., 1982

7. ЗДРАВКОВА, Ст. Методика на обучението по български език в началното училище. Първа част. „Хермес“, 1996

8. ЗДРАВКОВА, Ст. Система на обучението по писане и краснопис. С., 1991

9. ЙОРДАНОВА, Д. Видове правописни упражнения в обучението по български език – I-IV клас. – В: Проблеми на обучението в началното училище, ВТ., 1997

10. КОТОВА, Е., К. СТОЯНОВА, Н. ДИМИТРОВА. Текстове за упражнения по български език, 1- 4 клас. С.: СД „Недкова & математика“ , 1994
11. ЛАЗАРОВА, М. Съвременен български език. Самоучител по правопис. Слово, 2001
12. ЛЬВОВ, М. Р. Правописание в начальных классах. М., 1990
13. МОСКОВ, М. Ръководство за изучаване на българския правопис. С.: Народна просвета, 1962
14. НИЦОЛОВА, Р., В. РАДЕВА. Помагало по български правопис и пунктуация. С., 1980
15. ПРОГРАМА за учебно-възпитателната работа в началния курс. С., 2002
16. РАЙНОВА, П., Т. СОТИРОВА, М. БАНОВА. Езикови и литературни упражнения и задачи по български език за трети клас. „Желев – Генов“ ООД
17. РУСИНОВ, Р. История на българския правопис. С., 1985
18. ТАНКОВА, Р. Книга за учителя по български език и литература за трети клас. С., 2004; 2013
19. ТИНОВА, В. Правописните грешки на учениците от началните класове – причини и работа върху тях. В: Начално училище, 1996, №3
20. ХРИСТОЗОВА, Г. Обучението по правопис в началните класове – методически проекции. П., 1998